

ipsis. Notū fecit patrē in hoc mūdo, & amplius notū facturū est in altero: quia aliter dilectio, qua pater diligit ipsum, eis nota esse nō pōt: aliter ipse, quæ sola eius est bonitas, in ipsis esse nō pōt. uult autē ut in eis sit ea dilectio, qua à patre diligit, & ipse in eis: ut sint unū in eodē spiritu & uita, gloria iā patefacta atq; reuelata. Qd' si pater eos qui credūt, & credituri sunt in filiū, sic diligit, & sic est dilecturus, ut & filiū, & illis tandē (hoc poscēte & uolēte filio) imensitatē gloriæ suæ manifestaturus: quis tā incōprehensibilē dei patris erga nos nō admirabit charitatē, quos (cū nihil simus) filio suo, in amore æquare uult, & eisdē donare, quib⁹ & filiū donauit: At quō eadē nō daturus esset, qui filiū suū daturus est in gloria altero in mūdo, ut & iā dedit in humilitate in hoc mūdo: Ergo tam admirabili & incōprehensibili patri, filius etiā incōprehensibilis, in suis (de quorū numero utinā simus) det incōprehensibilem laudē, & gloriā, & gratiarum actionē pro omnibus: quia & pater, & ipse & utriusq; spiritus, superiores sunt omni cōprehensibili laude: neque laus ulla, nisi quæ à deo est, deū apprehendit. Quibus, patri inq; & filio, & spiritui sancto, unī infinitē laudabili deo, omnis honor, laus & gloria, in infinita seculorum secula. Amen.

CAPVT OCTAVVM DECIMVM.

HAec cum dixisset IESVS, egressus est cum discipulis suis 130
trās torrētem Cedron, ubi erat hortus, in quē introiuit ipse
& discipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum,
locum: quia frequenter IESVS conueuerat illuc cum disci-
pulis suis. Iudas ergo cum accepisset cohortem, & à pōtifici-
bus et pharisæis ministros, uenit illuc cū laternis et facibus et armis. IESVS
itaq; sciens oīa, quæ uētura erāt super eum, processit & dixit eis: Quē quæ-
ritis? Responderunt ei: IESVM Nazarenum. Dicit eis IESVS: Ego sum.
Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixi eis, Ego
10 sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogauit
eos: Quem quæritis? Illi autē dixerunt: IESVM Nazarenū. Respōdit IE-
SV S: Dixi uobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, finite hos abire: Vt
impleretur sermo quē dixit: Quia quos dedisti mihi, nō perdidī ex eis quē
quā. ¶ Simon ergo Petrus habēs gladiū, eduxit eū, & percussit pōtificis ser- 131
15 uū, & abscidit auriculā eius dexterā. Erat autē nomen seruo, Malchus. Dixit
ergo IESVS Petro: Mitte gladiū tuū in uaginā. Calicē quē dedit mihi pa-
ter, nō uis ut bibā illū? ¶ Cohors autē & tribunus, & ministri Iudæorū com- 132
prehenderunt IESVM, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam
primum. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pōtifex anni illius. Erat autem
20 Caiphæ qui cōsiliū dederat Iudæis, quia expedit unum hominem mori
pro populo. ¶ Sequebatur autē IESVM Simon Petrus, & alius discipulus. 133
Discipulus autem ille erat notus pōtifici, & introiuit cum IESV in atrium
pōtificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius,
qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum. Dicit ergo
25 Petro ancilla ostiaria: Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit
ille: Non sum. Stabāt autem serui & ministri ad prunas: quia frigus erat, &
calefaciebant se. Erat autē cum eis & Petrus, stans, & calefaciens se. Pōtifex

ergo interrogauit IESVM de discipulis suis, & de doctrina eius. Respondit ei IESVS: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga & in templo, quò omnes Iudæi cõueniunt, & in occulto locutus sum nihil: Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sum ipsis: Ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc aut cum dixisset, unus assistens ministrorum, dedit alapam IESV, dicēs: Sic respondes pontifici? Respondit ei IESVS: Si malè locutus sum, testimoniũ perhibe de malo: si aut benè, quid me cædis? ¶ Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificẽ. Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciēs se. Dixerunt ergo ei: Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille & dixit: Nõ sum. Dicit ei unus ex seruis põtificis, cognatus eius, cuius abscondit Petrus auriculam: Nõne ego te uidi in horto cũ illo? Iterũ ergo negauit Petrus: & statim gallus cantauit. ¶ Adducunt ergo IESVM à Caipha in prætoriũ. Erat autem mane, & ipsi nõ introierunt in prætoriũ, ut nõ contaminarentur, sed ut māducarent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quã accusationẽ affertis aduersus hominem hũc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum uos, & secundum legem uestrã iudicate eũ. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquã. Vt sermo IESV impleretur, quẽ dixit, significãs qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterũ in prætoriũ Pilatus, & uocauit IESVM, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Respondit IESVS: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Nũquid ego Iudæus sum? Gesta tua, & pontifices tradiderunt te mihi: Quid fecisti? Respondit IESVS: Regnum meũ non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meũ, ministri mei utiq; decertarēt, ut nõ traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaq; ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit IESVS: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimoniũ perhibeam ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocẽ meam. Dicit ei Pilatus: Quid est ueritas? ¶ Et cum hoc dixisset, iterũ exiuit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est aut cõsuetudo uobis, ut unum dimittã uobis in pascha. Vultis ergo dimittã uobis regem Iudæorum? Clamauerunt rursus omnes, dicentes: Non hũc, sed Barraban. Erat autem Barrabas, latro.

ANNOTATIONES BREUES XVIII. CIRCA LITERAM CAP. XVIII.

2	Cedron, των κεδρων pro του κεδρων	7	φανωρ Lucernis super eum,	17	Cohors autem ἡ οὐρμαίρα Cohors igitur
5	pontificibus των αρχιερωων principibus sacerdotũ	8	super se Nazarenum τον ναζωραιον	17	tribunus ὀχιλίαρχος
6	& infra, laternis	16	gladium – tuum pater, non – uisus	19	Caipha, του καιαφα & infra.

20	mori ἀπολέσθαι perdi	27	cum eis — &		nequaquam tibi
		29	palam παρρησίᾳ	59	Clamauerūt * ὄν̄ ἰγίτ̄
26	ad prunas, ἀνθρακίαν πεποιηκότις prunis congeſtis	37	cognatus * ὄν̄r exiſtēs	59	Barraban βαρραβῆαν
		43	non tibi ὄνκ ἄρσοι		Barabban & infra.

COMMENTARIUS IN CAPVT OCTAVVM DECIMVM.

Ermonem tribus superioribus capitibus comprehensum, expleuit dominus interim dum ab Hierusalem iret ad hortum, qui erat in monte Oliuarum, dicente Iohanne. ¶ Hæc cum dixisset IESVS, egressus est cū 130
discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introiit ipse & discipuli eius. Sciebat autē & Iudas qui tradebat eum, locum: quia frequenter IESVS conuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cum accepisset cohortem, & à pontificibus & pharisæis ministros, uenit illuc cū laternis & facibus & armis. IESVS itaq; sciēs omnia quæ uētura erant super eū, processit, & dixit eis: Quē quæritis? Responderūt ei: IESVM Nazarenū. Dicit eis IESVS: Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eū, cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrā. Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: IESVM Nazarenum. Respōdit IESVS: Dixi uobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire: Vt impleretur sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi, nō perdidisti ex eis quenq;. ¶ Torrens iste, torrens Cedron dicebatur: non à cedris, quæ sunt arbores piciferae, sublimes, & amātes mōtes: quarū succus, quem cedrium uocāt, corpora defunctorum eo perfusa seruāt, & materies neq; cariem sentit, neq; uetustatē: sed ab obscuritate, quod in profunda ualle & ob id obscura, decurrat. nam Cedron uocabulū est Hebræum, obscuritatē, & μεταφορικῶς tristitiā ac mœrorem designās. Et torrentem obscuritatis Adam ob tenebras peccati, & triste ac mœstū exilium insinuare potest torrens iste: quem oportuit, ut primum Adam redimeret, CHRISTVM secundum Adam transire cum tristitia, in similitudine præuaricatoris Adæ: sed absque peccato. De isto autem torrente secundo Regum, cum Dauid fugeret à facie Absalom dicitur: Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra uiam oliuæ, quæ respicit ad desertum. De eodem, tertio quoque libro Regum, capite quīnto decimo fit mentio, ubi habetur, quod turpissimum simulacrum Priapi, in cuius sacris mater eius Maacha filia Absalom, princeps esse uoluit, cōfregit & combussit in torrente Cedron. Et in plerisque alijs sacrae scripturæ locis, & in Hieremia, capite trigessimoprīmo circa finem: Et ædificabitur (inquit) ciuitas domino à tur re Ananeel usque ad portum angulī, & exiit ultra normam mensuræ in conspectu eius. Et subdit: Usque ad torrentem Cedron, & usque ad angulum portæ eorum orientalis. In quibus omnibus locis Hebraicè habetur CIDRON. Ex quo manifestè nomen torrentis illius, qui iuxta Hierusalem, & ascensum montis Oliuarum decurrit, esse Hebræū deprehēditur. De quo etiam Hieronymus de locis Hebraicis sic scribit: Cedron appellatur torrens, siue uallis iuxta Hierusalem ad orientalem plagam: cuius & Iohannes euangelista meminit. Porro torrentē Cedron, non ab arboribus, ut dictū est, sed ab obscuritate sic esse appellatū, hinc etiā manifestū est, quod Hebræi cedros, non CIDRON, sed ARAZIM dicunt. Quod & Iohannes Capnion in suis rudimētis Hebraicis doctè, ut & pleraq; alia annotauit: & nōnulli alij Hebraicarum literarum nō ignari, in quorum sententiā pedibus eo. Vnde haud ab simile uero est, non esse legendum hic in Iohanne, πέραν τοῦ χαμαῖζου τῶν κεδρών, sed τοῦ κεδρώ, & articulum singularem in pluralem fuisse deprauatum à quodam linguæ Hebraicæ im-

perito, putante esse dictionē Græcā, numeri pluralis, & proinde accentū in primā reijciendū, cū sit Hebræa, et numeri singularis: quod uel ex translatione Septuaginta, locis præactis cognoscere licet. Mōs tamē Oliuarū, cōsitus erat fructiferis oliuis, unde nomē cōtraxit, quæ perpetuū seruāt uirorē. Et quis addubitet hortū etiam illū, qui in mōte erat, uarijs arborib⁹ & herbis fuisse adornatū (alioqui em̄ nō diceret hōrtus) ut & paradison, è quo eiectus est Adā, quodāmodo representaret, & arbores istius, arbores illius: Quid si etiā torrēs ille ex horto defluebat, ipso irrigato instar fluuij qui è paradiso egrediebatur: Dominus autē in medio eius, arborē uitæ representabat, aut potius arbor uitæ, dominū. De qua si quis edisset, ei uitā præstitisset incorruptam, sed corporalem & terrenam: CHRISTVS autem dominus, uitam præstat æternam: non hanc corporalem & indigam, sed uitā spiritualem in se sufficientem, cœlestem & nullius egentem. Cum uitā corporali incorrupta, stat indigentia, cruciatus, & tormētum: quod & erat in ijs, qui post iudiciū, gehennæ deputabuntur. Quod & fortē in Adam fuisse, si post peccatum edisset de corporali fructu ligni uitæ. Sed miseratio dei, post haustum uenenū id prohibuit: quia etsi fuisse quo ad corporalem dissolutionē medicina ueneni, quid si etiā futura fuisset perpetuitas languoris: quod dei est scire. At fructus spiritualis arboris uitæ sumptus, medicina est omnis languoris, & uera uitā, quā nullus unquā languor attingere potest, immortalitas. In illū ergo hortū cum discipulis suis introiuit saluator mundi, & ligni uitæ ueritatem expressit: & Adam, sed secundū, spiritualis, & reparatoris uerā gessit personam. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eū, locū: quia frequenter IESVS conuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas personam gessit serpentis, nam ut iste simulata amicitia blando ore Euam decepit: sic & ille amica salutatiōe, ac uiperina lingua, & osculo oris filiū dei tradidit. Quod & Matthæus & Marcus, & Lucas, scriptis prodidēre. Et Iudas cum accepisset cohortē (quæ erat militū tribunitiorū turba, quæ illis diebus ad tēplī custodiā conduci solebat) & à pontificibus & pharisæis ministros, uenit illuc cum laternis, facibus, & armis. Hi omnes erāt satellites serpētis antiqui, & emētita lux, quæ à uera luce exterminatur, & quæ nihil potest nisi in tenebris: quod non est posse, sed (ut sic dicam) à potentia desciscere. Quod IESVM minime latebat, qui nihil nesciebat: quippe qui sciebat & quæ erant, & quæ fuerant, & quæ uentura erāt: sed processit eis obuiā. Quod autē processit eis obuiā, designat, ipsum uolūtariē pro nobis mori uoluisse. Et dixit: Quæ quæritis? Responderūt ei: IESVM Nazarenum. Et cum respōdisset eis, Ego sum: & Iudas & qui cū eo erant, corruerunt supini: quod & serpentis & apostaticæ societatis eius casum mōstrabat, immo iam prostratus declarabatur princeps mūdi huius. Tunc quoq; implebatur, quod psalmo trigefimonono scriptū est: Cōfundantur & reuereātur simul, qui quærit animam meā, ut auferāt eam. Auertantur retrorsum, & reuereantur, qui uolunt mihi mala. O infelicissime Iuda, & traditor omniū pessime (nam mala uolūtas traditorem facit, non malæ uoluntatis executio) nōne uides nō fuisse tuæ potestatis tradere ipsum cum unico uerbo, & te & totam colluuiē illā, quam tibi adiūxisti, id est serpentē ipsum: & serpentis assecclas, prostrauerit: Nōne uides te impudenter mentitum, quādo dixisti: Quid uultis mihi dare, & ego uobis eum tradā? Non tradidisti, neque id potuisti. Sed ipse qui dilexit nos, uolūtariē tradidit seipsum pro nobis omnibus, & pro unoquoq; nostrū, dicente Paulo ad Galatas: Quod autē nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Traditio Iudæ, fuit mera proditio: Traditio CHRISTI, fuit uoluntaria suiipsius pro salute mundi exhibitio. Iudas non exhibuit ipsum, sed CHRISTVS seipsum obtulit. Ergo traditio Iudæ nihil cuiquam profuit, sed traditio CHRISTI qua seipsum ultrō tradidit: sicuti neq; deceptio serpentis, neq; Adæ peccatum quicquid ulli profuit, immo obfuit: sed sola CHRISTI gratia. Rursus eos interrogauit dominus, quæ quæritis? Et cum respōdissent ut

Galat. 2.

prius.

prius, permisit se capi. Sed prohibuit ne manum mitteret in discipulos: hoc enim in-
 dicat id, Sinite hos abire. post quod uerbum, nulla, etiam si uoluissent, fuisset ipsis in eos
 potestas. Id igitur, Sinite, non deprecatoriū, sed deterritorium est. Absit enim, ut filius
 dei ministros diaboli, quos unico uerbo, non in terrā solum, sed etiam in infernum detur-
 bare poterat, deprecatus fuerit. Id autem prohibere uoluit: quia id uerbum, quod pau-
 lo ante ad patrem dixerat (ut præcedenti cap. numero 127. uisum est) Quos dedisti mihi,
 ego custodiui: & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis: impleri oportuit. Verba
 prophetarum certa fuerunt, sed uerba CHRISTI multo omnium certissima. De quibus
 & ipse dixit: Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non præteribunt. Et
 multa uerba prophetarū trāsierunt, & irrita iam facta sunt, ut ea quæ ueterē legem ut
 ueterem, concernebant: uerba autem CHRISTI quæcunq; locutus est, nunquam ca-
 dent, nunquā irrita fient, nunquā transibunt. Deinde subdit Ioannes de Simone Pe-
 tro, qui educto gladio, seruū summī pontificis aure dextra mutilauit, dicēs. ¶ Simon
 ergo Petrus habens gladiū, eduxit eū, & percussit pontificis seruū, & abscidit auricu-
 lā eius dextrā. Erat autem nomē seruo, Malchus. Dicit ergo IESVS Petro: Mitte gla-
 dium tuum in uaginā: Calicem quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illū? ¶ Hic
 Malchus, seruus pontificis, ubi dextra auris eius amputata, manu filij dei tacta fuit, illi-
 co, ex Luca, sanatus est: & ut corpore, ita (ut uerisimile est) & mēte. nam dominū, cuius
 corpus sanabat, & animā quoq; sanare penē in cōfesso est, quod uerba hæc non
 nunquā innuebant, Noli amplius peccare. Hoc autem indicio fuit, dominū Iudæis &
 spirituale regnū, & uerū sacerdotium, et spiritualemente legis intelligentiā suo sancto at-
 tū aliquādo restitutorū. Cæterū & hic uirtus CHRISTI, mirabilis apparuit, quæ non
 permisit ut tanta turba, & tam furiosa unum in ipsos gladium uibrantem, Petrū uide-
 licet, tot gladijs, fustibus & armis circumseptū, repente oppresserit, cotriuerit, & fru-
 stulatum comminuerit. Vnde satis constat, quod non plura poterāt, quàm quæ domi-
 nus ipsis permittebat, at iam imperiū ab eo habuerāt, ne eos tangerent, sed abire sine-
 rent. Sinite (inquit) hos abire. O si id intellexissent: Et hoc quoq; factum, quod hic de
 Petro & Malcho narratur, habent Matthæus, & Marcus, & Lucas: sed suppressis, &
 feriētis & percussis nominibus: & qua aure Malchus mutilatus fuerit, & quibusdā uer-
 bis quæ dominus dixit Petro: Quibus indicabat, patrē ad pœnas illas pro nobis uiuifi-
 cādis propriū tradidisse filiū: & hoc est quod dicit, Calicē quē dedit mihi pater, non uis
 ut bibā illum: quasi dicat, Noli obsistere uoluntati patris. Patrem autē propriū pro
 nobis tradidisse filiū testatur Paulus ad Romanos, dicēs: Qui etiā proprio filio non pe-
 percit, sed pro nobis omnibus tradidit illū. Et quæcunq; passus est dominus in mundo,
 non tanq; ab hominibus accepta passus est, sed tanq; à deo: acceptata quidē obedientiā
 ipsius, pœnis, & patientiā, pro satisfactione omnis inobediētiae debitarū pœnarū, &
 impatientiæ aliorū, dicēte Zacharia capite tertio decimo: Percute pastorem. Et alibi:
 Propter scelus populi mei percussit eum. Et psalmo sexagesimo octauo: Quoniā quē
 tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Ergo
 passio domini, non ut ab hominibus, sed ut à deo accepta, nobis profuit. Sic Iob, cum
 tanta patiebatur aduersa: illa tanquā de manu dei accepta, patiebatur, & dicebat: Do-
 minus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini
 benedictum. Neque attendebat ad satanam, qui illa mala irrogabat: quia is reuera non
 erat nisi instrumentū, & ut uirga in manu eruditoris: neq; enim, deo nolēte, id potuisset.
 at deus erudiebat Iob ad patientiā, ad ipsius dæmonis flagellare uolentis, cōfusio-
 nem. Et certē, si attendis patientes & tribulatos, æquanimiter propter deum flagella-
 ferētes, ut plurimū dei uolūtas est & permissio: si autē tribulātes, permissio est: & per se
 pe non est dei uolūtas. nam hi mala uoluntate id faciunt: illi autem bona uolūate pa-
 tiuntur. Quod si ex parte utrorunq; contingit esse bonam in deo, & propter deum

Matth. 24.

131

Luc. 22.

Roma. 8.

Iob. 1.

uoluntate: & hi bene affligunt, & illi bene affliguntur: & est dei ex parte utrorumque permissio & uoluntas. Si autem in utrisque esset mala uoluntas: et si poenae ab his inflictae à uoluntate dei processissent: horum tamen malae, & ultricius uoluntatis, & illorum malae & impatientis, sola permissio esset, non dei uoluntas. Solum ergo cum peccas, dicas, id deum nolle. Si tribularis, affligeris, persecutiones pateris, illa & quicquid peccatum non est, tanquam è manu dei accepta suscipe, & patiens eris. nam haec pati non est peccare, sed (ut dictum est) erudiri ad patientiam. Noli attendere uirgam, qua deus te erudit, siue homines sint, siue daemonia, bonorum tuorum iacturam tibi afferentia, & persecutiones illae tibi proderunt, & imitaberis **CHRISTVM** omnium patientissimum, & omnibus ueracem patientiae speculum, corripientem Petrum, & dicentem: Calicem quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illum: Petrus attendebat uirgam: **CHRISTVS** autem erudientem ad patientiam, & obedientiam per uirgam, ipsum etiam qui nunquam impatiens, aut inobediens fuerat, cui uirga non debebatur, sed pro nobis erudiebatur: & haec eruditio & disciplina, erat de qua dictum fuerat: Disciplina pacis nostrae super eum: neque enim sibi, sed nobis erudiebatur. Petrus, impatiens: **CHRISTVS**, patientissimus. Si respicias uirgam, impatientia uincetis: si deum, patientia te coronabit, & uincet patientia: sed ea certe quae est dei, & infusum à deo donum. Deinde subdit Ioannes. ¶ Cohors autem, & tribunus, & ministri Iudaeorum comprehenderunt **IESVM**, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum. Erat enim socer Caiphae, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudaeis: quia expedit unum hominem mori pro populo. ¶ Cohors autem (inquit) & tribunus, & ministri Iudaeorum comprehenderunt **IESVM**. Per cohortem, quam Ioannes ^{αρχηγος} dicit, intelliguntur milites tribuni, quem idem hic chiliarchon uocat, quod mille praesit militibus. Porro hinc satis liquet, summos sacerdotes chiliarchon & cohortem, id est mille milites, quibus ille praerant (quos ex historijs uerisimile est, illis diebus ad templi custodiam, ut dictum est, conductos atque deputatos fuisse) unam cum proprijs famulis misisse ad capiendum dominum. Qui & fecerunt quod ipsis à deo permissum fuit: ut satan, cum percussit Iob innocentem. Et ligauerunt, non solum innocentem, sed innocentissimum, & suis ligaminibus soluentem uincula etiam in inferno ligatorum. Emisisti (inquit) uinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Et duxerunt primum ad Annam socerum Caiphae: quanquam Caiphas erat pontifex anni illius, & dederat hoc consilium, quod capite undecimo uisum est: scilicet, Expedit uobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Deinde prosequitur Ioannes de Petro, quomodo uerbum quod dixerat ei dominus, Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges: quod in calce capituli tertijdecimi positum est, fuerit adimpletum, dicens. ¶ Sequebatur autem **IESVM** Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum **IESV** in atrium pontificis: Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariae, & introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dixit ille: Non sum. Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus, stans, & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit **IESVM** de discipulis suis, & de doctrina eius. Respondit ei **IESVS**: Ego palam locutus sum mundo. Ego semper docui in synagoga & in templo, quod omnes Iudaei conueniunt, & in occulto locutus sum nihil: Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, quid locutus sum ipsis. Ecce, hi sciunt quae dixerim ego. Haec autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam **IESV**, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei **IESVS**: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me caedis? ¶ Et hoc factum Petri, alij quoque narrauerunt euangelistae: sed hic narrationi adiecit Ioannes quae alij omiserunt, quod uidelicet ipse sequeretur cum Petro, quodque notus esset pontifici. Cui pontifici: Annæ

Esa. 51.

132

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

133

»

»

»

»

»

»

»

»

»

ei: Annæ. Et ideo patuit ei facilis ingressus cum domino in atrium, id est in aulam pō-
 tificis: qui cum uidit Petrum non ingressum, egressus, rogauit ancillā quæ erat ostia-
 riā, ut introduceret & Petrū. Id rogabat, ut notus et familiaris in domo illa. Sed quā
 bonæ nō sint huiusmodi notitiæ ac familiaritates, euentus probauit: quia cū putaret se
 familiaritate illa adiumento esse Petro, & illi posse gratificari, magno fuit ei detrimen-
 to, & magnæ confusio. Nā & ostiaria intuita Petrum, interrogauit eū, dicens: Nun-
 quid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Nō sum. Ecce quomodo Ioannes,
 cū gratificari uellet Petro, fuit primæ negationis occasio. Id satis fuit ostiariæ, quæ Pe-
 trum aut iam ingressum non repulit, aut ingredientem non impediuit. Qui ingressus
 aulā, seruis pontificis se adiunxit. Quæ fuit illi mala societas: nam & ea ipsi dominum
 uitæ secundo negandi occasio fuit. Et dum Petrus illic esset, interrogauit Annas do-
 minū de discipulis, & de doctrina eius. De discipulis subticuit dominus. Quid enim
 dixisset, nisi qd' dereliquerāt ipsum? Porro qui ex fuga se recipiētes, secuti erāt ipsum,
 negabant se esse discipulos: aut se tales esse, declarare non audebant: quemadmo-
 dum et psalmo octogesimo septimo scriptum erat: Longè fecisti notos meos à me, po-
 suerunt me abominationem sibi. Quod Petrus negando & detestando, faciebat. Et
 rursus: Elōgasti à me amicū & proximū, & notos meos à miseria. Et hoc ipso qd' nul-
 los habebat, neq; amicos, neq; discipulos, qui ipsum agnoscerent: cognoscere debue-
 rūt pōtifices ex psalmis, ipsum esse CHRISTVM. De doctrina autē respondit, quæ &
 ueritas dei, & spiritus patris, & ipse pater uoluit esse respondēdum, dicēs: Ego palām
 locutus sum mundo. Ego semper docui in synagoga, et in templo, quò omnes Iudæi
 conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui
 audierūt, quid locutus sum ipsis. Ecce hi sciunt, quæ dixerim ego. Palām locutus erat
 mundo, qui locutus erat ad turbas, ubicunque sequerentur ipsum: qui si ubi erat, erāt
 synagogæ, semper synagogas intrare solebat ad docendū: qui si erat Hierosolymis, si
 docebat, semper docebat in tēplo, quò omnes Iudæi cōueniebant: adeò ut & discipu-
 los suos, in alijs non doceret locis: etsi interdū secretò intelligentiā quorundā eis ape-
 rirer, & secreta quædam reuelaret: quæ tunc non erat paternæ uoluntatis, ut in publi-
 cum efferret. Et sic quo ad cœlestem doctrinam, ad quam mundo enunciandā ipsum
 miserat pater, in occulto locutus est nihil. Quod si Annas de doctrina eius uolebat te-
 stimonium habere, nequaquā ipse erat interrogandus, sed qui audierant eum. Nam
 quid dixisset, illi & sciebant & testari poterant. Et Annas, nō solum duorum (ut in le-
 ge habetur) sed innumerorū testimonium scire potuisset, & sic testatum credere. Sed
 melius illi fuisset audisse & scisse, quā interrogasse: in hoc enim se manifestabat uer-
 bi dei fuisse contemptorē, cum in eo tēplo toties habitū fuisset, ubi gesserat pontifica-
 tum: ratione cuius & adhuc ei qui tū gerebat illū, præferebatur honore. nisi enim con-
 tempsisset, in ipso uerbo dei audiendo, cæteris præstitisset exemplum. Sed erat è nu-
 mero eorū, de quibus in Deuteronomio scriptum erat: Qui autem uerba eius quæ lo-
 quetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Sed cum dominus pro ue-
 ritate pontifici de doctrina sua respondisset, quod ab alijs quærendū erat testimoniū,
 cum testimonium suum non recepisset: unus ministrorum summi pontificis, qui &
 ibi assistebat, impexit palmam in faciem saluatoris, in quam desyderant angeli prospice-
 re, quasi malè locutus fuisset, dicens: Sic respōdes pontifici: O quales pontifices, o
 quales iudices, qui tales ministros habēt, & tales sibi assistere uolūt: Ex ministris, qua-
 lis fuerit ipse magister, cognoscitur. Quia ergo minister iniquitatis carpebat uerbum
 domini, uerbū ueritatis, & uerbū quod dederat ipsi pater: CHRISTVS dominus iure
 optimo, & nulla impatiētia defendit illud, dicēs: Si malè locutus sum, testimoniū per-
 hibe de malo: si autem benè, quid me cædis? Quibus uerbis ipsum quoq; iudicē mo-
 deste instruebat: qui hæc cōtra legē fieri permittebat, & seruum legem uiolātem nō

Deuter. 18.

corripiebat. nam in conuictū de malo, ex mandato iudicis id licebat: in non cōuictum
 autem, bene ac pro ueritate locutū, non licebat. Et hæc est instructio saluatoris, & do-
 ctrinam patris, quam ipse locutus fuerat, & legem quam Iudæis dederat honorantis,
 non indignatio aut impatiētia. Sed de hac doctrina CHRISTI, quæ erat de lege non
 uiolanda, nihil curauit Annas: ut neque (quod uideretur) de lege ipsa. Sed misit regem
 suū, & saluatorē mundi sic contra legem afflictū, ad Caiphā generū suū, & summū
 134 » anni illius sacerdotem. Quod subdit Ioannes, dicens. ¶ Et misit eum Annas ligatū,
 » ad Caiphā pōtīficem. Erat autē Simon Petrus stans, & calefaciens se. Dixerunt er-
 » go ei: Nūquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Nō sum. Dicit ei unus
 » ex seruis pontificis, cognatus eius cuius absceidit Petrus auriculā: Nōne ego te uidi
 » in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus: & statim gallus cātāuit. ¶ Annas mi-
 sit dominū ad Caiphā: quia ex officio magis spectabat ad eum, aut fontē iudicare,
 aut innocentem absoluerē: cum illo anno esset summus pontifex, ad quē, ut ad sum-
 mum, omnia illius anni deferebantur iudicia. Sed qualis erat focer, talis quoque, im-
 mo etiam multo crudelior, immanior, iniustior gener repertus est: quod alij aperunt
 euangelistæ: ut qui iudicauit diuinam ueritatem, blasphemiam: & innocentem, reum
 mortis pronunciauit: quem deinde consputum, alapis & colaphis cæsum ac irrisum,
 tradidit prætorio gentium, quasi dignum ignominiosiore morte, quam ipsi præstare
 solerent. Sed his omīssis, quia ea alij dixerunt: de Petro dicit, quando secundo nega-
 uit dominū, cum ait: Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. Vbi autē staret
 & calefaceret se, pauloante dixit: nimirum in atrio pontificis Annæ, ubi serui & mini-
 stri congestis prunis (quia frigus erat) calefaciebant se. E quibus aliqui dixerūt ei: Nū-
 quid & tu ex discipulis eius es? Negauit Petrus, & dixit: Nō sum. & ex Matthæo, adie-
 cit iuramentū. Tertiā autē negatio uideretur facta apud Caiphā: quia ex Luca satis longū
 Matth. 26. inter secundā & tertiā factū fuit interuallū. Et hæc tertiā, facta est (qd' alij euangeli-
 stæ nō dixerāt) urgēte cognato Malchi, cuius auriculā dexterā Petrus amputauerat,
 affirmante quod discipulus eius esset: tum ex loquela, quod ait Matthæus: Nā & lo-
 quela tua te manifestū facit, audiri enim potuerat Petrus, cū in horto dixerat: Si percu-
 timus in gladio: & postea, tū ex natione, quia Galilæus esset, ut aiunt Marcus & Lu-
 cas. & demū ex uisu: quod hic ait Ioannes: Nōne (inquit cognatus Malchi) ego te ui-
 di in horto cū illo? Iterū ergo negauit Petrus, etiā ex Matthæo cū iuramēto & detesta-
 Marc. 14. Luc. 22. tione. Quid mirū: Magis enim sibi timebat, facti prioris cōsciū. Et statim gallus cātā-
 uit. Nō ergo cantauerat, id est cantū suū in nocte illa sinierat gallus, anteq̃ Petrus ter
 dominū suū negasset: ut uerbū IESV, qd' dixerat, impletum cognosceretur. Petrus in
 his omnibus figurā gessit hominis sibi ipsi derelicti, cui omnia cooperatur ad malū. ta-
 lis enim est nostra natura, sibi ipsi derelicta, quæ nullū bonū potest sine deo: malū autē
 ex se potest, si hæc dicenda potentia, & nō potius (quod uerū est) impotentia: quia no-
 stra natura corrupta est. Sicut cōtrā, hominibus diligētibus deū (ut ait Paulus ad Ro-
 Rom. 8. manos) omnia cooperatur in bonū: quia tales nō sunt sibi ipsi derelicti, sed manu deī
 aguntur: neq̃ suo, sed deī spiritu uiuunt. Nullus ergo in se, sed in solo deo fidat: & scia-
 at se non destitutum, si in se diuinam sentit dilectionē. Quā si nō sentit, nihil desperet:
 nonnunquā enim deus nobis sui fauoris manifestationē aufert ad probationē, & ut
 habeamus propriæ infirmitatis cognitionē, & discamus nos ex deo pēdere, nō ex no-
 bis ipsis. Quod & in Petro factū est. Sed nūquid Petrus tunc diligebat CHRISTVM?
 Nō uidetur. Frigus certē erat, & calefaciebat se. Frigus illud externū, extinctionē in-
 terni feruoris charitatis ostēdebat, & multo magis facinus illud, quod ter negādo do-
 minū admiserat: nūquid enim qui amat, sic negare possit? Nihil mirū igitur, si nulla ei
 cooperabatur ab bonum, in cuius corde deus nō erat, qui amor est. Sed dominus mi-
 fertus Petri, respexit eum aspectu amoris, qui illuminat & calefacit. Et ille continuo in-
 lumine

lumine illo (quod indicauit Lucas) cognoscēs suum reatū, cōuersus est: & resumpto dilectionis seruore, egressus foras fleuit amarè. Deinde profectus Ioannes, quo pacto dominus adductus est à Caipha in prætoriū gentiliū, quod erat iurisdictionis Romanorū, dicēs. ¶ Adducit ergo IESVM à Caipha in prætoriū. Erat autē mane. Et ipsi non introierunt in prætoriū, ut nō cōtamīnarentur, sed ut māducarent pascha. Exiit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationē affertis aduersus hominē hūc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, nō tibi tradidisset eum. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum uos, & secundū legem uestrā iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquā. Vt sermo IESV impleretur, quē dixit: significans qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterū in prætoriū Pilatus, & uocauit IESVM, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Respondit IESVS: A te metipso hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi: Quid fecisti? Respondit IESVS: Regnū meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mūdo esset regnū meū, ministri mei utiq; decertarent ut non traderer Iudæis. Nunc autem regnū meum non est hīc. Dixit ei itaque Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit IESVS: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ipsum ueni in mundū, ut testimonium perhibeā ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocē meam. Dicit ei Pilatus: Quid est ueritas? Iudæi adduxerunt dominū à Caipha principe sacerdotū, in prætoriū Pilati. Et erat mane, instabat hora matutina, ut intelligamus hoc mysterium acceleranter peractum esse: quod festinata agni paschalis comestio figurabat. Et ipsi non introierunt in prætoriū, ut nō cōtamīnarentur. At quid hoc erat, nisi hypocrisis & pharisæaca superstitio, putare se non contaminari, legem dei transgrediendo, quæ est de iusto non condemnando (quam mandauit eis deus per Hieremiam, dicens: Facite iudicium & iustitiam, & liberate ui oppressum, & sanguinem innocentē ne effundatis in loco isto) sed si ingrederentur in prætorium: cum tamen lex non ingressum, sed condemnationem uetet? Verū, oportebat in illis impleri oraculum, quod de eis psalmo nonagesimoter tio scriptum est: Captabunt in animā iusti, & sanguinem innocentē condemnabunt. Et subditur: Sed ut manducarent pascha. At quando? Num cœpta uespera sabbati, ita ut intra duas uesperas illas parasceues & sabbati (ut dictū est Matthæi capite uigesimo sexto) liceret pascha celebrare? Non ita hic arbitror, ubi exactius huius rei exquisita est ueritas. Non enim potuerunt ex lege in uespera sabbati, pascha immolare, aut manducare. Verum, quia Matthæi uigesimo sexto capite, nos de hac re hoc in loco paradoxum adiecturos polliciti sumus, paulo latius hic nobis extendendus est sermo. Primo ostendendo, solum quartadecima die mensis primi, hoc est quartadecima die Lunæ primi mensis lunaris, (nam hic de diebus Lunæ, & mense lunari agitur) ad uesperam, id est, quintadecimæ cœpta uespera, pascha fuisse celebrandum. Secundo, dominum pascha immolatum ad uesperam quartadecimæ diei, nocte illa cum discipulis suis manducasse. Tertio, oēs tunc immolasse pascha eadē uespera, qua & dominus. Quarto, Iudæos, pontifices, scribas, & pharisæos, non potuisse, neque immolasse, neque māducasse pascha in uespera magni sabbati. Quinto, quæ sint duæ uesperæ intra quas oportebat immolari, & māducare pascha. Sexto, parasceuen qua dominus manducauit pascha, diem festum fuisse ac solennem. Septimo, ad quædam obiecta responsionē adhibendo. Primū facile constat, dicente domino ad Mosem in Exodo: Decima die mensis tollat unusquisq; agnū per familias & domos suas. Et subditur: Iuxta quē ritum tolletis & hœdū, & seruabitis eū usq; ad quartadecimā diē mensis huius, immolabitq; eū uniuersa multitudo filiorū Iſraël ad uesperam. Et sequitur: Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes/cum lactucis agrestibus. Item Leuitici uigesimotertio: Mēse primo, quartadecima die ad uesperā, phase domini est. Sic et Nu

135

Hiere. 22.

PARA
DO
X
V
M

De paschali agno
i tpe Chrus &
Iudæi comede-
runt.
Abhinc usq; ad
hoc pag. 400

Sept. durda

Ad. j.

Exod. 12c

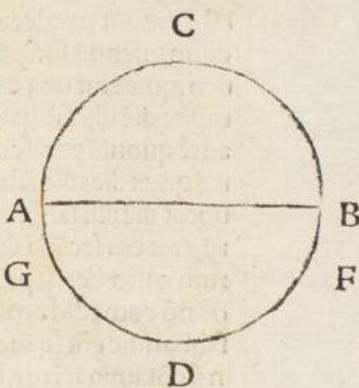
Dies azymorum qui.

- merorum vigesimo octavo: Mense autē primo, quartadecima die mēsis phase domini erit. Cōstat ergo uel manifestissimè, ex lege, solū quartadecima die lunari ad uesperā
- 2 licuisse Iudæis pascha suū immolare, & illa nocte manducare. Secūdum, quod scilicet dominus immolatum pascha ad uesperā quartadecimæ lunæ, illa nocte cum discipulis suis manducauerit, hinc manifestum euadere potest. Nam prima dies azymorum incipiebat à uespera quartadecimæ diei mensis: ut scribitur in Leuitico: Mense primo, quartadecima die ad uesperam, phase domini est. Et in Exodo: Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes. Et subditur: Septem diebus azyma comedetis, in die primo non erit fermentatum in domibus uestris. Vnde constat, primam diem azymorū, à uespera quartadecimæ diei mēsis lunaris incipere. At qui dominus noster prima die azymorum pascha ad uesperam paratum, nocte cum discipulis suis manducauit, dicente Matthæo: Prima autem die azymorū, accesserunt discipuli ad IESVM, dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere pascha? Et subditur: Vespere autem factō discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et edentibus illis, dixit: Amē dico uobis, quia unus uestrum me traditurus est. Et Marco: Et primo die azymorum, quando pascha immolabant, dicūt ei discipuli: Quò uis eamus, & paremus tibi ut manduces pascha? Et subditur: Vespere autem factō uēnit cum duodecim, & discumbentibus eis & manducantibus, ait IESVS: Amen dico uobis, quia unus ex uobis tradet me. Et
- Luc. 22. Luca: Vēnit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrū & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha. Et subditur: Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim apostoli cum eo. Ergo dominus celebrauit pascha uespere quartadecimæ diei, in cuius uespera immolari pascha, & in nocte ipsum manducari
- 3 præceptum erat: quod est secundum. Tertio ostendendum, omnes scilicet tunc eadem uespera, qua & dominus, immolasse pascha, hinc liquere potest. Nam ex lege, quartadecima luna ad uesperam omnes immolabant, ut scribitur in Exodo: Et seruabitis eum usque ad quartamdecimam diem mensis huius, immolabitque eum uniuersa multitudo filiorū Israël ad uesperam. Ergo in eadē uespera qua & dominus, omnes immolauerunt: quando quidem dominus ex præcedenti monstrato, uespera quartadecimæ diei immolauit. Quod etiam ex Marco cognoscitur, dicente: Primo die azymorū, quando pascha immolabant, dicūt ei discipuli: Quò uis eamus, & paremus tibi ut manduces pascha? Quid enim est, Quādo pascha immolabant: nisi quando cæteri Hebræi, qui Hierosolymis erāt, pascha immolabant? Et ex Luca, dicente: Vēnit autē dies azymorū, in qua necesse erat: siue ut Græce habetur *ἑσθια*, id est oportebat occidi pascha. At si necesse erat, siue oportebat, in ea occidi pascha: cur nō intelligam⁹ omnes ea uespera, etiam necessariò immolasse pascha: quod est tertium. Vnde fit, ut nequaquam sentiendum sit, ut multi sensere, dominum pascha suum, & quo ad immolationē, & quo ad māducationē, anticipasse. Quartū qđ propositū est, pōtiffices scilicet, scribas, pharisæos, aut reliquos alios Iudæos, non potuisse tunc pascha suū in uespera magni sabbati immolasse, & in nocte illa comedisse: statim ex ijs quæ iam satis patefacta sunt, notum est. Nam ex præcedenti, eadem uespera, qua et dominus oportuit eos immolasse. Et cum ea uespera, ex eo quod secūdo loco ostensum est, esset uespera quartadecimæ lunæ, quæ fuit uespera, qua coepit parasceue: si in uespera qua coepit sabbatum immolassent pascha, quintadecima luna ad uesperam immolassent: quod lex eorum nullo pacto permittebat. Non ergo potuerūt in uespera magni sabbati pascha suum immolasse, neque subinde nocte illa ipsum manducasse. Quinto loco ostendendum est, quænam sint duæ illæ uesperæ, intra quas & immolandū erat pascha, & manducandum. Certum ex præcedenti, eas non potuisse esse uesperam parasceues, & uesperam magni sabbati. Vnde fit, ut quod in Matthæo de his duabus uesperis dictum est, id iuxta opinionem eorum, qui putant dominū pascha suum typicum anticipasse,
- 5

non iuxta

non iuxta ueritatem, dictum sit. Quenam ergo (inquies) sunt illæ duæ uesperæ? Hæ certè ex Exodi duodecimo, iuxta Hebraicam ueritatem, intelligi possunt. Nam ubi nunc legimus, Immolabitur que eum uniuersa multitudo filiorum Israël ad uesperam: numero duali dicitur Hebraicè BEN HAARBAIM, tanquam dicas μεταξὺ τῶν ἑσπερῶν, id est inter duas uesperas. Prima siquidem, ab occasu solis incipit, & tandiu durat, quandiu crepusculum. Secunda, à finita prima uespera, id est à finito crepusculo ad mane usque. Et inter hanc primam & secundam uesperam immolandum erat pascha: non enim ante solis occasum licebat immolare, ut etiam dicitur Deuteronomij capite sextodecimo: Immolabis que phase uespere ad solis occasum. Secunda autem uespera, quæ est nox, comedendum erat pascha. Est que prima uespera, sesquihorariæ fermè durationis: secunda, fermè nouem horarum. Prima ergo, ad immolationem & preparationem agni spectat. Immolabitur eum (inquit) uniuersa multitudo filiorum Israël inter duas uesperas: quod subindicat Matthæus cum dicit: Prima die azymorum, accesserunt discipuli ad IESVM, dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere pascha? Secunda uero, non ad immolationem (non enim in ea immolare licebat) sed ad comestionem attinet. Et edent (inquit) carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus: quod etiam ex Matthæo deprehenditur cum ait: Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. Quod et hac descriptione deprehendi potest.

Esto A B, horizon. A C B, Arcus diei. B D A, arcus noctis. B F, arcus crepusculi. G A, arcus diluculi. B F, erit prima uespera. & F G, secunda. Nā sole sub B existente, crepusculū est, qd̄ durat quo usq; fuerit sub F. & sole existente sub F, radijs eius super horizon tē illū nō amplius micantibus, nox, donec peruenerit ad G. Et inter duas uesperas B F, F G, id est in interstitio tēporis ab B in F, immolandum erat pascha: in interstitio autē temporis ab F in G, manducandum. Hæ sunt ergo duæ uesperæ, quarum diuinus meminit sermo. Prima, tenebras passionis domini innuebat: secūda, solis obscurationē (Et sol inquit Lucas, obscuratus est) & totū illud tēpus, quo dominus fuit apud inferos. Nā ipse dies erat, quo sublato è terra, quid nisi nox toto illo tēpore fuit: nox inq̄,

quæ est ablatio diuini spiritualisq; diei: Ex his, quod quito loco propositū est, perspicuum esse potest. Sexto, monstrandum est pasceuen, qua dominus manducauit pascha, diem festum ac solennē fuisse. Scribitur in Exodo: Septem diebus azyma comedetis. Et subdit: Prima dies erit sancta atq; solēnis. At prima dies erat pasceue, qua dominus manducauit pascha ut iam satis uisum est. Item in Leuitico: Mense primo, quartadecima die ad uesperā, est phase domini, & quintadecima die mensis huius solennitas azymorum domini est. At uespera quartadecimæ lunæ, initium est diei quintadecimæ: erat ergo pasceue, qua dominus pascha suam celebrauit, dies festus. Verū est tamen, eū diem qui noctem paschæ sequitur, quiq; à mane incipit, & finit in uesperā, & ab Astronomis dies artificialis dicitur, peculiariter diē solennē, siue ut Græcè habetur ἑορτή, & Hebraicè HA G, tā paschæ quàm azymorū dici, luci ut potiori tributa denominatione. Septimo, nonnullorū quæ obijci possent, dilutioni, ut polliciti sumus, incumbendum est. Dicit fortasse quispiā, id sibi uerū non uideri, ludæos scilicet, nō celebraisse pascha suū sabbato, siue in ea uespera, qua coepit magnū sabbatū: cū Ioannes cap. unde uigesimo dicat: Erat autē pasceue paschæ hora quasi sexta: ergo dies qua passus est dominus, erat pasceue paschæ: quare & sabbati erat pascha. manducauerunt ergo ludæi suum pascha in uespera sabbati. Tribuimus ad intelligentiā eūā gelistæ, qd̄ tunc erat pasceue paschæ hora quasi sexta. sed imus inficias ex hoc sequi,

sabbati fuisse pascha, ipsosq; Iudæos tūc suū pascha immolasse, ac māducaste. Nā litera sic distingui pōt: Erat autē pasceue, paschæ hora ferè sexta. ubi paschæ cū hora iūgit. Ex quo sequitur tūc diei paschæ fuisse horā diurnā ferè sextā, et illū diē fuisse festum paschæ, ac immolatū pascha inter duas uesperas, & manducatū nocte præcedente. Et pasceuen illā, fuisse pasceuen sabbati, nō pasceuen paschæ. Et ad hāc intelligentiā loquitur Marcus, cap. 15. cum ait: Quia erat pasceue, quod est ante sabbatum, uēnit Ioseph ab Arimathia: ergo illa pasceue, erat pasceue sabbati. Et Lucas: Et dies erat pasceues, & sabbatū illucescebat, Et ipse Ioannes in calce huius capituli: Ibi ergo propter pasceuen Iudæorū, quia iuxta erat monumentū, posuerūt IESVM. At quā obsecro uocāt pasceuen Iudæorū, nisi eā diē quæ proximè præcedit sabbatū: sic dictā, quod in ea apparabāt omnia, quæ erāt sabbato necessaria, in quo nō licebat quicquam apparari: Adde, quod nō propriè diceretur dies præcedēs pascha, pasceue paschæ: quia nihil in die præcedēti apparatur pro pascha, neq; ex lege licet: sed in uespera ipsa, cœpta iā die paschæ, quæ incipit ab ipsa uespera. Ergo ex hoc Ioannis nō colligitur, uesperam sabbati fuisse uesperā paschæ, & Iudæos illa nocte pascha suū manducasse. At adiciet: Ioānes sic Græcè habet, ἢ ἡ δὲ παρασκευὴ τοῦ πάχα ὥρα δὲ ὡσεὶ ἑκτη: ubi particula δὲ, subindicat ante id, hora, distinctionē esse faciendā. Quid, si adiecta sit, cum in antiquis exēplaribus Latinis nihil ei respondeat: aut si nō sit adiecta, in alienū tamē locum trāsata sit: cū ita legendū uideatur, ἢ ἡ δὲ παρασκευὴ τοῦ δὲ πάχα ὥρα ὡσεὶ ἑκτη, id est, Erat autē pasceue, paschæ autē hora ferè sexta: Sed esto etiā sic distinguat, & sic distinguendū sit: quidnā aliud tū intelligendū est per pasceuen paschæ, nisi pasceuen, quæ erat una è diebus paschalibus? Sed quæret rursus: Cur Ioānes uocat in hoc capite, diē illū sabbati magnū, nisi quia sabbatū erat, & insuper pascha: cum ait: Iudæi autē quoniā pasceue erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato: erat enim magnus dies ille sabbati. Nō ea propter ratiōe, quia sabbatū erat, et insuper pascha, uocat diē illū sabbati magnū: sed quia duplex erat solēnitas, sabbati scilicet & azymorū, erat em̄ secūda dies azymorū: sicut scriptū est Exodi 23. Solēnitatē quoq; azymorum custodies, septē diebus comedes azyma. Rursus ex Ioāne insurget, dicēs, Iudæos nō comedisse pascha in pasceue, quare oportuisse eos comedisse illud in uespera sabbati. sic em̄ Ioānes apertè dicit: Erat autē mane, & ipsi non introierūt in prætorium, ut nō cōtaminarētur, sed ut māducarēt pascha. Erat (inquit) mane. At cuius diei: Certè pasceues. Et nō manducauerūt pascha: ergo manducaturi erāt illud in uespera sabbati. Hoc ultimū imus inficias. nā in prima uespera pasceues immolauerant pascha, et si fortè multi eorū nondū manducauerāt: quia ad eā nocte illa occupati fuerant in capiēdo & tenēdo domino, qd' timerēt ne iā uēditus elabi possent: qd' hactenus non fuerat eis ad edendū pascha satis ocij. Et hic Ioannes uidet, nō de uera comestione paschæ mentionē facere: sed eos duplicis erroris taxare, nimix uigilantiæ in malū, & nimix negligentix in bonum. Nimix quidem uigilantiæ in malum, quod sic tota nocte occupati fuerant in apprehendēdo, cōdemnādo, & perdendo innocētē. Nimix uero negligentix in bonū, quod immolatū pascha debito tēpore nō māducarant, & hoc quidem studio cōprehendendi dominum: quia sperarent, cū adhuc mane esset, se posse, si non intrarent prætorium, pascha māducare: quod tamen lex iubet citra mane manducandū, dicēte scriptura: Nec remanebit quicq; ex eo usq; mane. Illud autē innuere uidetur Ioannes, cū inquit: Erat autē mane, & ipsi nō introierūt in prætorium, ut nō cōtaminarent, sed ut manducarēt pascha. Sed quid, si etiā illa nocte, licet multū occupati, pascha manducauerint: ne tanta in eis arguatur, etiā cōtra legē, negligentia. At quidnā tunc per hūc sermonē uellet Ioannes: Vt nō contaminarentur, sed ut manducarēt pascha? Certè nihil aliud: nisi, Vt māducarent cibū paschalē, id est azyma, per pascha illū intelligendo: quia ea dies quæ à mane sequebatur noctem paschæ, dicebatur solēnitas paschæ, &

schæ, & solennitas azymorum: ut scribitur Numerorū uigesimo octauo: Mense autē primo, quartadecima die mensis phase domini erit, & quintadecima die solēnitas: & Leuitici 23. Quintadecima mēsis huius, solēnitas azymorū domini est. Nō licebat autem nisi mundis azyma comesse. Porro nullo modo de manducatione paschæ, nocte uesperæ sabbati, loqui intēdit Ioānes: Et quid mirū: tūc enim sabbatū, erat sextadecima mensis. Sed & euangelistæ omnes, ubi de sabbato loquūtur, & de nocte sabbati, ne minimū quidē uerbum de pascha faciunt: sed solū ubi loquūtur de nocte parasceues: quod etiā certum est indicium, nullos ludæos tūc, in uespera scilicet sabbati, pascha suum egisse, sed celebrasse sabbatū, & insuper cum sabbato, secundā diē celebritatis azymorū. Cōstat ergo ratū esse, quod tertio loco fuit ostēsum. At ei qd' sexto loco mōstratū est (scilicet parasceuen qua domin⁹ māducauit pascha, & etiā passus est, diē festū fuisse) uident nonnulla aduersari. Primo id Marci cap. 14. Et quærebāt summi sacerdotes & scribæ quomodo eū dolo tenerēt, & occiderent: dicebant autē, Non in die festo, ne fortē tumultus fieret in populo. Ergo nō in die festo cōprehenderunt eū & occiderūt. Quanq̄ non cōprehenderunt eū ἐν τῇ ἑορτῇ (ut illic apud Marcū habetur) id est in festiuitate, cū festiuitas de luce tm̄ dici soleat, ut infra dicemus: cōprehenderūt tñ eū in die festo, nimitū nocte præcedente festiuitatē, quæ cū festiuitate dies unus, sanctus quidē ac solennis est. Quod haud temerē factum fuit. Nam pascha typicū, solū in die festo immolari oportebat: quare multo magis & ipsum, quod solū erat uerum, qui est CHRISTVS pro omnīū salute immolatus, qui et erat agnus ille per spiritum sanctum præcurfori demonstratus, qui solus tollebat peccatū mūdi. Dicebāt autē, οὐκ ἐν τῇ ἑορτῇ: nō quod omnino ac simpliciter nollēt eū in die festo capi, sed quod timerēt ne tumultus fieret in populo. Et Iudas tradidit eis modū, quo sine tumultu populi capi posset, nocte scilicet adductis militibus, id est tribunitia cohorte, cum multa clientū, & famulorū turma & armis. Cuius rei faciendæ facultatē nō dedit eis dominus, nisi in die festo, scilicet ea nocte qua celebratū est pascha. Nihil itaq; curarunt de die festo: quandoquidē die festo noctu, cū scirent nō potuisse tunc tumultū excitari in populo, apprehēderunt eū: & ante cōdemnarūt, & tradiderunt præsidī mortī adiudicādum, quā populus quicquā sciret, aut tumultus excitari posset. Caterū quādo passus est, festiuitatem fuisse, ex factis Pilati intelligere possumus, dicente Matthæo: Per diē autē solēnem cōsueuerat præses populo dimittere unū uinctū, quē uoluissent. Et Marco: Per diē autē festū, solebat populo dimittere unū uinctū, quem uoluissent. Et Luca: Necesse autē habebat dimittere eis per diē festū, unū. Et ipso Pilato apud Ioannem: Est autē confreturdo uobis, ut unū dimittam uobis in pascha. Audis Matthæum dicentem, per diem solennem: & Marcum, & Lucā: per diem festum, at quid est, per diem solennem, per diem festum, siue ut Græcè habetur apud illos ἐν τῇ ἑορτῇ, & apud istum κατὰ τὴν ἑορτὴν: nisi, in festiuitate? Et Ioannem in pascha, at quid etiā est, in pascha: nisi, in die paschæ: quādoquidē in uespera, qua hæc dies cōperat, immolatum fuerat pascha, & illa nocte manducatum. Adiciet Ioannem capite tertio decimo dixisse: Ante diem festum paschæ, sciens IESVS quia uenit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad patrem: cum dilexisset suos qui erant in mundo, in sinem dilexit eos. Et continuo subiunxisse de cœna, qua dominus manducauit agnum paschalem cum discipulis suis. Et cœna facta, cū diabolus iā misisset in cor, ut traderet eū Iudas Simonis Iscariotes: & reliqua quæ sequuntur. quæ mysteria in nocte parasceues facta continere, certo cognoscuntur. Ergo nōdum erat dies festus paschæ. Ante diem festum (inquit) paschæ. Hoc ingenue fateor, illa mysteria facta fuisse in parasceue, & ante diem festum paschæ: id est ut Ioannes habet, πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάχα, ante festiuitatem paschæ, sed non ante diem paschæ, πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ πάχα. Nam aliud est ἡ ἑορτὴ τοῦ πάχα, id est festiuitas paschæ, & ἡ ἡμέρα τοῦ πάχα, id est dies paschæ, Item ἡ ἑορτὴ τῶν ζύμων, id est festiuitas

azymorum, & ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, id est dies azymorum: quia dies continet noctem
 & lucem sequentem, festiuitas uero ipsam lucem tantum: quod etsi deprehendi possit
 fit ex ijs, quæ partim in secundo monstrato dicta sunt, partim in sexto: adhuc tamen
 & hic, ut planius euadat, ostendamus. Scribitur Numerorum uigesimo octauo: Mē
 se autem primo, quartadecima die mensis, phase domini erit, & quintadecima die, so
 lennitas. Item Leuitici uigesimo tertio: Mense primo, quartadecima die ad uesperam
 phase domini est, & quintadecima die mensis huius, solēnitas azymorum domini est.
 Vnde constat, ipsam tantum lucem sequentem noctem comestionis paschæ & azy
 morum, dici HAG, id est solennitatem. & εορτή pro quo ferè semper nostra tralatio
 habet diem festum. At quod dies, noctem & lucem simul complectatur, ex Luca uig
 gesimo secundo perspicuum est, dicente: Venit autem dies azymorum, ἡλθε δὲ ἡμέ
 ρα τῶν ἀζύμων, in qua necesse erat occidi pascha. Nam si oportebat in die azymorum
 occidi pascha, & pascha non occidebatur, nisi inter duas uesperas, id est in crepuscu
 lo ante noctem: ergo crepusculū cum nocte erat pars diei azymorum, quare & diei
 paschæ, cum idem sint: quod erat ostendendum. Cæterum tota dies azymorum erat
 sancta et uenerabilis: ut scribitur Numerorū uigesimo octauo: Septem diebus uescen
 tur azymis, quarum dies prima uenerabilis & sancta erit: etsi festiuitas ipsa luci tan
 tum tribui uideatur. Proinde cum in euangelio legimus, diem festum, siue diem solē
 nem: per ea, festiuitatem siue solennitatem intelligere debemus, ne homonymia fallamur.
 nam illa, diem quoque sanctum atq; celebrē significāt. Quod ergo dicitur in Io
 anne, Ante diem festum paschæ: id perinde est ac, Ante festiuitatē paschæ, utpote no
 cte præcedente lucem festiuitatis paschalis. Ex hoc ergo non colligitur, pasceuen il
 lam non fuisse diem paschæ, & sanctam quidem atque solennem. His adijciet: In eo
 dem capite Ioannes scribit dominum dixisse Iudæ: Quod facis, fac citius. & continuò
 subiungit, Hoc autem nemo sciuit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim
 putabant, quia oculos habebat Iudas, quod dixisset ei IESVS: Eme ea quæ opus no
 bis sunt ad diem festum. ergo tunc non erat dies festus. Immo ex hoc crediderim ma
 gis euangelistam inuisse diem illum fuisse festum, perinde ac si illi sic intellexissent.
 Eme ea quæ nobis opus sunt ad solennitatem, quæ scilicet proximè illam noctem à
 mane sequebatur. tunc enim erat nox uesperæ quartadecimæ diei, dies autem proxi
 mē à mane sequens, solennitas paschæ. At dices: Si dies ille fuisset festus, non licuisset
 illa fieri, quæ in eo facta fuere. In die paschæ & alijs diebus azymorum (excepto sab
 bato) licebat multa facere, quæ non licebat in sabbato: ut & licere putabant consul
 tare, sententiam ferre, tradere gentibus iudicandum & condemnandum, etiam inno
 centem, quod & ipsi fecere, ut confusibiliore morte CHRISTVS, quem tanto odio
 persequebatur, moreretur. Et ut etiam prophetia impleretur: Vota mea domino red
 dam in conspectu omnis populi eius, in atrijs domus domini, in medio tui Hierusa
 lem. In nulla enim celebritate primo die sic conueniebant, ut in die paschæ: quia tunc
 omnibus necesse erat ut Hierosolymis pascha occiderent. In alijs autem festiuitatibus
 ueniebāt alijs diebus: quod ex Ioannis septimo cognoscitur, cum loquitur de festo ta
 bernaculorū, quæ scenopegia dicitur, ad quod cum mediū eius adesset dominus ascē
 dit. Ex his arbitror per manifesta esse, quæ nos hic de hac re dicturos, si diuinus nobis
 adesset fauor, in Matthæo polliciti fueram. Nūc ad literā reuertamur. Quia ergo in
 gredi noluerunt, egressus est ad eos Pilatus, uolēs intelligere qua occasione hominē
 uinctum, quod erat indicium admissi sceleris morte digni, ad se perduxissent, in quib;:
 Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Cum reuera non haberent,
 quam pro ueritate afferre possent: uoluerunt (ut nulla audita causa) autoritati, probi
 tati, & sanctitati suæ, id est maledictæ hypocrisis fide adhibita, condemnaret eum Pila
 tus, dicentes: Si non esset hic malefactor, nō tibi tradidissimus eum. O perfidi, nōne
 estis de

Psal. 117.

estis de numero eorū, de quib⁹ spiritus sanctus psalmo nonagesimotertio dicit: Vsq; quo peccatores, domine, usquequo peccatores gloriabuntur: Effabuntur & loquentur iniquitatē, loquētur omnes qui operātur iniustitiā: At Pilatus, uidens ex eorū respōsione, quod sua malignitate iustum perdere uolebant: & late re ipsum, quā ob causam illū, quasi dignū morte ipsi tradiderāt: ne incognita causa condemnaret eum, reiecit facinus in eos, ac dixit: Accipite eum uos, & secundū legem uestrā iudicate eum. ostendendo moris non esse iudicij Romanorum, condemnare quenquā, nisi cognita causa: & innuendo quod si id esset legis eorū, condemnarent eum secundū legem suā. At ipsi ad mendacia cōfugientes, dixerunt: Nobis non licet interficere quenquā. Ad hoc, mendacium erat. Nonne enim paulo ante, mulierem lapidandā domino obtulerant? Nonne & lapides prius iecerant in eū ut lapidarent: Sed hoc factum est, ut sermo IESV impleretur quem dixit, significās qua morte esset moriturus. Hoc & uelate dixit prius apud Ioannem, capite duodecimo, numero nonagesimonono: Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Et subdit Ioannes: Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Et apertē apud Matthæum capite uigesimo: Filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabūt eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendū, & flagellandum, & crucifigendū. & capite uigesimosexto: Filius hominis tradetur, ut crucifigatur. Videtur ergo à Iudæis tunc ablata crucifigendī potestas: etsi adhuc haberent aliter interficiendī potestatem. Sed ubi Pilatus noluit iudicandī non audita accusatione autoritatem suscipere, cōperunt dominum falsō accusare in multis, ex Luca capite uigesimotertio, ut quod subuerterat gentem, quod prohibuerat tributum dari Cæsari, quod se dixerat CHRISTVM regē esse: quæ Ioannes suppressit, quia ex alio disci poterant. At Pilatus, quod subuertisset gentē, neque omnino credebat, neq; admodū curabat. Quod prohibuisset tributū dari Cæsari, falsum esse scire potuerat. Quod autē se diceret regē, hoc erat magis contra Cæsarem & Romanorū edictum, & quod ad forum suum pertinebat: & ideo ingressus est prætorium, & accersito IESV, dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Et dominus, qui reuera erat rex Iudæorum: et nō solū rex Iudæorum, sed & rex regum, & dominus dominorum, rex regnantium & dominus dominantium: respondit Pilato: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Vbi non interrogat, quasi quod nesciret id scire uellet, sed ut admoneret eum sui officij. Et Pilatus, ut innueret id à se non esse, respondit: Nūquid ego Iudæus sum? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi, ac si diceret: Cum ego Iudæus non sim, nec intelligam illa quæ sunt ritus Iudæorum, id à meipso nō dico, sed ab alijs, nimirū à Iudæis & principibus sacerdotum, qui ob id quoque tradiderunt te mihi, ut malefactorem & morti obnoxium, quia dixeris te regē Iudæorum. Quod & uerū erat, teste Luca. Et surgens (inquit) omnis multitudo eorum, duxerunt illū ad Pilatum. Cōperunt autem illum accusare, dicentes: Hūc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibētē tributa dari Cæsari, & dicentem se CHRISTVM regem esse. Et quia dominus non responderat ad quæsitum: rursum interrogat eum, dicens: Quid fecisti? quasi dicat: Dixisti te esse regem Iudæorum, an quippiam aliud admisisti? Cui dominus respōdit, non quid fecisset unde tradī debuisset, quia nihil fecerat: sed regnū Iudæorum propter quod accusabatur, causam esse non debuisse ob quam tradendus fuisset: Regnū meū (inquit) non est de hoc mundo, regnum meum non est carnale, sed spirituale: non est terrenum, sed cœleste. Quare neq; Cæsaris, neq; ullius terrenæ potestatis est, neq; ius eorum aliquod tollit. Si ex hoc mundo esset regnū meum, ministri mei utiq; decertarent, ut nō traderer Iudæis. Si regnum meum esset mundanum, carnale, terrenum: ministros haberē mundanos, carnales atq; terrenos, & è mundo esset regnum meū: quod si ita res haberet, ministri mei utiq; decertarent, ut nō traderer Iudæis: nunc autem regnū meū nō est hinc, non

IOAN. 8.

est è mundo, sed est è cœlo: non est ab homine, sed est à deo: non est temporale, sed est æternum. Auditis uerbis IESV, Pilatus collegit, Ergo rex es tu: Quam collectio-
nem dominus approbat, dicens: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum,
& ad hoc ueni in mundum, ut testimoniũ perhibeam ueritati. Tu dicis, & probè qui-
dem, quia rex sum ego: rex absolutè, nō particularis, sed uniuersalis, rex omnium cœ-
lestium & terrestrium. Et in hoc natus sum, æterna etiã generatiõe, & rex quidem
natus sum. nam is de quo psalmo secundo dicitur, Ego autem constitutus sum rex ab
eo super Sion montem sanctum eius. & psalmo uigesimotertio: Attollite portas prin-
cipes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. et infra: Dominus
uirutum, ipse est rex gloriæ. Et psalmo quadagesimoquarto: Concupiscet rex deco-
rem tuum, quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabũt eum. Et in Zacharia iux-
ta intelligentiam Hebraicam: Ecce rex tuus ueniet tibi, iustus & saluatus ipse. Et iux-
ta eãdem intelligentiam in Deuteronomio: Beatus tu Israël. Quis ut tu, populus sal-
uatus in domino: Et in Esaia: Dicite filiæ Sion, ecce salus tua ueniet. Saluatus autẽ &
salus dicitur: quia in eo solo saluato, omnium saluatio est, & omnĩ salus: adeo ut ipse
unus dicatur saluatus, & eius saluatio sit omnium saluandorum cum eo, & in eo salua-
tio. Quod Esaías innuit, cum subiungit: Ecce merces eius cum eo, et opus eius coram
illo. Et quæ merces, & quod opus, aperit, cũ subnectit: Et uocabunt eos populus san-
ctus redempti à domino. Merces, omnes saluati in eo: Opus, redemptio. Sed quomo-
do sit facta redemptio, expressit per sequentia. Quis est hic, qui uenit de Aedom, tin-
ctis uestibus de Bosra: iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis
suar: & quæ sequuntur: quæ exprimunt passionem, ex inferis uictoriam, et gloriosam
resumpta immortalitatis stola resurrectionem: quod opus paulo post rex omnium ne-
sciẽte Pilato quid faceret, erat impleturus. Et subdit ad Pilatum: In hoc natus sum, ut
testimoniũ perhibeam ueritati. & hæc natiuitas, æterna: & testimoniũ, æternum.
Et ad hoc ueni in mundum & caro factus sum, ut testimoniũ perhibeam ueritati: et
hæc natiuitas, temporalis: & testimoniũ, tẽporale. ut id quod in æternitate erat defi-
nitum, explicaretur in tempore. In mundo enim natus sum, & sumpta carnis trabea
ad hoc ueni in mundum, ut testimoniũ perhibeam ueritati: ueni à deo ad homines,
à cœlo ad terram, ut sim testis ueritatis: & huius quidem ueritatis, sine qua nulla po-
test esse ueritas. Quia omnis qui est ex ueritate, audit uocem meam: omnis qui uerax
est, omnis qui est ex parte ueritatis, audit uocẽ meam, siue in cœlo, siue in terra. Et au-
diunt uocem eius, cum se insinuat ueritas: & ij quibus se insinuat, obediunt ei. Se insi-
nuat angelis & fidelibus, & obediunt: & ideo hi ex ueritate sunt, & audiũt uocẽ eius.
Sed dæmones & reprobĩ homines, non obediunt uoci eius. Idcirco ex ueritate non
sunt, neq; audiunt uocem eius: aut si audiũt, imperfectè audiunt, & hoc perinde est ac
si non audirent: minus tamen noxiũ esset eis, si non audirent. Vt autem audiuit Pila-
tus dominum dicentẽ: Omnis qui est ex ueritate, audit uocem meã: interrogat domi-
nũ magis curioso, quàm ueri discẽdi cupiditate, hoc modo: Quid est ueritas: Sed cu-
riositate quæstionis neglecta, cum ei in mentem uenisset, unum solere dimitti in pas-
cha, nō expectauit responsum domini. Quod innuit Ioannes, subdens. ¶ Et cũ hoc
dixisset, iterum exiit ad ludæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est au-
tem consuetudo uobis, ut unum dimittam uobis in pascha: Vultis ergo dimittam uo-
bis regem ludæorũ: Clamauerũt rursus omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabban.
Erat autem Barabbas, latro. ¶ Quod dixit ludæis, Ego nullã inuenio in eo causam:
hoc uerè dixit, quia quæ ipsi maximè uideri poterat, hæc erat, quod se dixisset regẽ lu-
dæorũ, sed mundanũ, temporalẽ, ac terrenũ: qualẽ dominus se nō dixisse, ei manifesta-
uit, cum dixit: Regnũ meum non est hinc, id est non est mundanæ conditionis. Volẽs
itaq; liberare dominũ, cum secundum consuetudinem sole ret ludæis unum è uinctis
dare liberũ,

dare liberum, duorum eis optionem facit: uidelicet CHRISTI, qui erat filius patris aeterni, & Barabbæ qui erat filius patris oppositi. nam βαρὰββᾶς Barabbas, cum simplici r, & duplici b scribitur, filium patris interpretantur: cū autem duplici r, & duplici b, filium magistri. uerum in codicibus et Græcis & Latinis, sed uetustis scribitur primo modo, ut filium patris interpretari debeamus. sed cuius patris? profectò diaboli: quod exprimit conditio, quam illi euangelista adiicit, Erat autē Barabbas, latro. Et quis est latro, nisi qui à principio furatur animas deo? Et ex alio quoque euangelista, Barabbas erat homicida. Dimisit autem illis (inquit) eum, qui propter homicidiū & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant. & quis homicida, nisi diabolus, qui (dicēte ueritate capite octauo huius) homicida erat ab initio? Quis seditiosus, nisi qui incensor est seditionum, & seminator discordiarū inter fratres? Arbitrabatur ergo Pilatus eos petiuros & IESVM absolui, & Barabban latronē, homicidā & seditiosum perdi. Sed longē aliter euēnit atque opinabatur. nam filium aeterni patris perdi, & filium diaboli absolui peti erunt. Et in hoc quod Barabban elegerunt, et IESVM refutarunt, diabolum sibi delegerunt, & deum ablegauerunt. Quæ enim expressior esse potuit figura dei, quàm CHRISTVS, qui imago dei est, & character substantiæ eius? Et quæ diaboli, quàm Barabbas insignis ille latro, homicida, seditiosus? quanquā etiam & Barabbas, ut filius, id est discipulus magistrum: sic & ipsos sacerdotes scribas, & pharisæos in seipso exprimebat. O infelicissima commutatio, filij dei cum filio diaboli, dei cū diabolo. Sed o immensa & incomprehensibilis filij dei charitas, pietas, benignitas? Filius dei traditur morti ab hominibus, & ipse ab eis mortem aufert. Vita aufertur ei ab hominibus, & dat omnibus uitā. Volētibus ipsi mala, bonū uult, & tantū quidem ut omne bonū excedat. Quod & largitur, & largiri uult omnibus uolentibus, modò bonitas eius intelligatur, quia uult: & charitas eius cognoscatur, quia amat. Ergo ad tantæ bonitatis abyssum cōfugiamus, & nos charitati eius immergamus, & uolūtati eius penitus permittamus: gratias aeterno patri per ipsum agētes, cui se pro nobis obtulit: ut ingratos ipsam quoque uitā refugietes, imò uerius mortuos uiuificaret: & eos qui ipsum ex regno terreno pepulerant, regni aeterni participes efficeret: cōtitentes nūc, illū solū regem nostrū, redemptorē nostrum, uiuificatorem nostrum, cū aeterno patre regnantem, disponētem, moderantemq; omnia. Vni ergo deo, patri, filio, & spiritui sancto, honor, gloria, & potestas, regnum, imperium & uictoria, in omnia & super omnia seculorum secula. Amen.

LUC. 23.

CAPVT NONVMDECIMVM.

Tunc ergo apprehendit Pilatus IESVM, & flagellauit. Et 137
 milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti
 eius, & ueste purpurea circumdederunt eum. Et ueniebant
 ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum. Et dabant ei
 5 alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce addu-
 co uobis eum foras, ut cognoscatis quia in eo nullam inuenio causam. Exi-
 uit ergo IESVS portans coronam spineam, & purpureum uestimentum.
 Et dicit eis: Ecce homo. Cum ergo uidissent eū pōtiffices & ministri, clama-
 bant dicentes: Crucifige crucifige eū. Dicit eis Pilatus: Accipite eum uos, &
 10 crucifigite: ego enim non inuenio in eo causam. ¶ Responderunt ei Iudæi: 138
 Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fe-
 cit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus
 est prætorium iterū, & dicit ad IESVM: Unde es tu? IESVS autem respon-